

ก่อนเซ็นชื่อในสัญญา: สิ่งที่คุณต้องรู้เพื่อปกป้องสิทธิของตนเอง

โดย เอกสยาม ชัยศรี ที่ปรึกษากฎหมาย
บริษัท เอกสยาม แอนด์ พาร์ทเนอร์ส จำกัด

เนื้อหานี้เป็นข้อมูลกฎหมายทั่วไป ไม่ใช่ความเห็นทางกฎหมายเฉพาะ กรณี การพิจารณาแต่ละเรื่อง ต้องอาศัยข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานของเรื่องนั้น ฉบับออนไลน์ที่ปรับปรุงล่าสุดอยู่ที่ <https://eksiamcorporatelaw.com/articles/contract-sale-of-goods.html>

กฎหมายที่ใช้อ้างอิงในบทความนี้

- ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ป.พ.พ.) มาตรา 149-181 ว่าด้วยนิติกรรม: กฎหมายแม่บทสูงสุด
- ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 354-394 ว่าด้วยสัญญา: กฎหมายแม่บทสูงสุด
- พระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540: คุ้มครองผู้บริโภคและคู่สัญญาในสัญญาสำเร็จรูป
- พระราชบัญญัติธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2544: รองรับสัญญาออนไลน์

สัญญาคืออะไร และเกิดขึ้นได้อย่างไร?

ในทุกวัน เราต่างทำ "สัญญา" อยู่ตลอดเวลาโดยอาจไม่รู้ตัว ตั้งแต่การกดซื้อสินค้าออนไลน์ ลงนามในสัญญาจ้างงาน ไปจนถึงการตกลงปากเปล่าให้ช่างมาซ่อมบ้าน คำถามคือ: สัญญาตามกฎหมายไทยคืออะไร และต้องมีองค์ประกอบอะไรบ้างจึงจะสมบูรณ์?

ก่อนอื่น ต้องเข้าใจว่าสัญญาเป็นส่วนหนึ่งของ "นิติกรรม" ซึ่ง **ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 149** บัญญัติความหมายไว้ว่า

"นิติกรรม หมายความว่า การใด ๆ อันทำลงโดยชอบด้วยกฎหมายและด้วยใจสมัคร มุ่งโดยตรงต่อการผูกนิติสัมพันธ์ขึ้นระหว่างบุคคล เพื่อจะก่อ เปลี่ยนแปลง โอน สงวน หรือระงับซึ่งสิทธิ"

สัญญาจึงเป็นนิติกรรมชนิดสองฝ่าย กล่าวคือต้องมีทั้ง **คำเสนอ** และ **คำสนอง** ที่ตรงกัน สัญญาจะเกิดขึ้นสมบูรณ์ก็ต่อเมื่อคู่สัญญาดกกลงกันได้ ซึ่ง **มาตรา 361** บัญญัติว่า

"อันสัญญาระหว่างบุคคลซึ่งอยู่ห่างกันโดยระยะทางนั้น ย่อมเกิดเป็นสัญญาขึ้นแต่เวลาเมื่อคำบอกกล่าวสนอไปถึงผู้เสนอ"

ในทางปฏิบัติ หมายความว่าสัญญาซื้อขายทางอีเมลหรือ LINE ก็สามารถมีผลผูกพันทางกฎหมายได้ เมื่อคำสนองของอีกฝ่ายไปถึงผู้เสนอ โดยไม่จำเป็นต้องมีกระดาษเสนอไป เว้นแต่สัญญาประเภทที่กฎหมายบังคับแบบไว้ ซึ่งจะกล่าวในหัวข้อถัดไป

สัญญาจะสมบูรณ์ต้องมีอะไรบ้าง?

สัญญาที่ใช้บังคับได้ตามกฎหมายไทยต้องประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ

- คู่สัญญา มีความสามารถ ทำนิติกรรมได้:** ทั้งสองฝ่าย ต้อง บรรลุนิติภาวะ แล้ว คือ มีอายุ ยี่สิบ ปี บริบูรณ์ (มาตรา 19) หรือทำการสมรสตามมาตรา 1448 (มาตรา 20) ถ้าคู่สัญญาเป็นผู้เยาว์ ต้องได้รับความยินยอมของผู้แทนโดยชอบธรรมก่อน มิฉะนั้นนิติกรรมเป็นโมฆียะ (มาตรา 21) ส่วนการใดที่บุคคลซึ่งศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถได้กระทำการ ย่อมเป็นโมฆียะ (มาตรา 29)
- คู่สัญญา แสดงเจตนา โดยสมัครใจ:** ทั้งสองฝ่าย ต้อง ตกลง ด้วยความสมัครใจ ที่ แท้จริง ไม่ได้ ถูก บังคับ หลอกลวง หรือสำคัญผิดในสาระสำคัญ
- วัตถุประสงค์ชอบด้วยกฎหมาย:** สิ่งที่ตกลงกันต้องไม่ฝ่าฝืนกฎหมาย ไม่เป็นการพนันวิสัย และไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน
- ทำตามแบบที่กฎหมายกำหนด (ถ้ามี):** สัญญาบางประเภทกฎหมายบังคับแบบไว้ ถ้าไม่ทำตามแบบย่อมเป็นโมฆะ เช่น การซื้อขายอสังหาริมทรัพย์ต้องทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ (มาตรา 456 วรรคหนึ่ง) สัญญาเช่าซื้อต้องทำเป็นหนังสือ (มาตรา 572 วรรคสอง) และสัญญาจำนองต้องทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ (มาตรา 714) ส่วนสัญญาบางประเภทกฎหมายกำหนดเพียงให้มีหลักฐานเป็นหนังสือเพื่อฟ้องร้องบังคับคดี ไม่ใช่แบบของสัญญา เช่น สัญญาค้ำประกัน (มาตรา 680 วรรคสอง) และสัญญาเช่าอสังหาริมทรัพย์ (มาตรา 538)

โมฆะ กับ โมฆียะ: ต่างกันอย่างไร?

ความผิดพลาดที่พบ บ่อย ที่สุด ในการทำสัญญา คือ การสับสน ระหว่าง "โมฆะ" กับ "โมฆียะ" ซึ่งมีผลทางกฎหมายที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง

สัญญาโมฆะ: เสียเปล่าตั้งแต่ต้น

สัญญาโมฆะไม่มีผลบังคับใดเลย ราวกับว่าไม่เคยเกิดขึ้น ใครก็ตามที่มีส่วนได้เสียสามารถยกความเสียเปล่า นั้นขึ้นอ้างได้ตลอดเวลา เกิดได้จากหลายสาเหตุ

สาเหตุที่ 1: วัตถุประสงค์ต้องห้าม: มาตรา 150 บัญญัติว่า

"การใด มี วัตถุประสงค์ เป็นการ ต้องห้าม ขัดแจ้ง โดย กฎหมาย เป็นการ พันวิสัย หรือ เป็นการ ขัดต่อ ความสงบ เรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน การนั้นเป็นโมฆะ"

ตัวอย่างเช่น สัญญาจ้างให้ทำร้าย บุคคลอื่น สัญญาซื้อขาย สิ่งของ ต้องห้าม ตามกฎหมาย หรือ สัญญา ที่มี วัตถุประสงค์เพื่อหลีกเลี่ยงภาษีโดยฝ่าฝืนกฎหมาย ล้วนเป็นโมฆะทั้งสิ้น

สาเหตุที่ 2: ทำผิดแบบที่กฎหมายบังคับ: มาตรา 152 บัญญัติว่า

"การใดมิได้ทำให้ถูกต้องตามแบบที่กฎหมายบังคับไว้ การนั้นเป็นโมฆะ"

ตัวอย่าง การซื้อขายที่ดินที่มีได้ทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ เป็นโมฆะ ตามมาตรา 456 วรรคหนึ่ง ประกอบมาตรา 152 แต่สัญญาจะขายหรือจะซื้อที่ดินไม่ต้องจดทะเบียน เพียง แต่ถ้าไม่มีหลักฐานเป็นหนังสือลงลายมือชื่อฝ่ายผู้ต้องรับผิดชอบ หรือไม่ได้วางประจำ หรือชำระหนี้บางส่วน จะฟ้องร้องให้บังคับคดีไม่ได้ (มาตรา 456 วรรคสอง) ส่วนการเช่าอสังหาริมทรัพย์เกิน 3 ปีที่มีได้ทำเป็นหนังสือ และจดทะเบียน ไม่ตกเป็นโมฆะ แต่ฟ้องร้องให้บังคับคดีได้เพียง 3 ปี (มาตรา 538)

สาเหตุที่ 3: แสดงเจตนาลวง: มาตรา 155 บัญญัติว่า "การแสดงเจตนาลวงโดยสมรู้กับคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่ง เป็นโมฆะ แต่จะยกขึ้นเป็น ข้อต่อสู้บุคคลภายนอกผู้กระทำการโดยสุจริต และต้องเสียหายจากการแสดง เจตนาลวงนั้นมิได้" เช่น การทำสัญญาขายทรัพย์สินลวง ๆ เพื่อหลีกเลี่ยงการบังคับคดีของเจ้าหนี้

สาเหตุที่ 4: สำคัญผิดในสาระสำคัญ: มาตรา 156 บัญญัติว่า "การแสดงเจตนาโดยสำคัญผิดในสิ่งซึ่งเป็นสาระสำคัญแห่งนิติกรรมเป็นโมฆะ" วรรคสองของมาตราเดียวกันยกตัวอย่างไว้ ได้แก่ ความสำคัญผิดในลักษณะของนิติกรรม ในตัวบุคคลซึ่งเป็นคู่กรณี และในทรัพย์สินซึ่งเป็นวัตถุแห่งนิติกรรม เช่น ผู้ซื้อแสดงเจตนาซื้อที่ดินแปลง ก. โดยเข้าใจว่าเป็นที่ดินแปลง ข. ที่ตนต้องการ

สัญญาโมฆียะ: บกพร่อง แต่ยังไม่สิ้นผลทันที

สัญญาโมฆียะยังคงมีผลอยู่ชั่วคราว แต่บุคคลที่มาตรา 175 ให้สิทธิ เช่น ผู้แทนโดยชอบธรรมของผู้เยาว์ หรือผู้แสดงเจตนาเพราะสำคัญผิด ถูกกลฉ้อฉล หรือถูกข่มขู่ มีสิทธิ "บอกล้าง" เพื่อให้สัญญาสิ้นผล หรือ "ให้สัตยาบัน" เพื่อยืนยันให้สัญญาสมบูรณ์ต่อไปก็ได้

สาเหตุที่ทำให้เกิดโมฆียะ ได้แก่ ผู้ทำสัญญาไม่มีความสามารถตามกฎหมาย (มาตรา 153) ถูกกลฉ้อฉล (มาตรา 159: "การแสดงเจตนาเพราะถูกกลฉ้อฉลเป็นโมฆียะ") หรือถูกข่มขู่ (มาตรา 164: "การแสดงเจตนาเพราะถูกข่มขู่เป็นโมฆียะ") ทั้งนี้ โมฆียะกรรมจะบอกล้างมิได้เมื่อพ้นเวลา 1 ปีนับแต่เวลาที่อาจให้สัตยาบันได้ หรือเมื่อพ้นเวลา 10 ปีนับแต่ได้ทำนิติกรรมอันเป็นโมฆียะนั้น (มาตรา 181) ระยะเวลาใดครบก่อน สิทธิบอกล้างย่อมหมดไป

ข้อสัญญาสำเร็จรูปและข้อที่ไม่เป็นธรรม

ในชีวิตธุรกิจ เรามักพบสัญญาสำเร็จรูปที่ฝ่ายหนึ่งกำหนดเงื่อนไขมาแล้วล่วงหน้า เช่น สัญญาสมัครใช้บริการ สัญญาซื้อขายสินค้าออนไลน์ หรือสัญญาเช่าสำนักงาน พระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 วางหลักคุ้มครองคู่สัญญาฝ่ายที่อ่อนแอกว่าไว้ โดยกำหนดว่าข้อสัญญาที่ทำให้อีกฝ่ายต้องรับภาระเกินสมควร หรือเอาเปรียบอีกฝ่ายอย่างไม่เป็นธรรม จะมีผลบังคับได้เพียงเท่าที่เป็นธรรมและพอสมควรแก่กรณีเท่านั้น ตัวอย่างข้อสัญญาที่มักถูกพิจารณาว่าไม่เป็นธรรม เช่น ข้อยกเว้นความรับผิดชอบของฝ่ายผู้ประกอบการ ขอให้เปลี่ยนแปลงราคาได้ฝ่ายเดียวโดยไม่ต้องแจ้ง หรือขอให้รับมัดจำหรือเบี้ยปรับในอัตราที่สูงเกินสมควร กฎหมายนี้ใช้กับแบบสัญญาที่บริษัทใช้กับบริษัทด้วย รายละเอียดมาตรา 4 ถึง 11 และแนวคำพิพากษาศาลฎีกาอยู่ในบทความข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมในสัญญาธุรกิจ

สัญญาทางอิเล็กทรอนิกส์: ใช้ได้จริงหรือ?

คำถามที่พบบ่อยในยุคดิจิทัลคือ สัญญาที่ทำผ่านอีเมล LINE หรือแพลตฟอร์มออนไลน์มีผลทางกฎหมายไหม? คำตอบคือ ได้ครับ พระราชบัญญัติธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2544 วางหลักไว้ว่าห้ามปฏิเสธผลทางกฎหมายของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์เพียงเพราะเหตุที่เป็นข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ และลายมือชื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่เชื่อถือได้ก็ถือว่าใช้แทนลายมือชื่อปกติได้ อย่างไรก็ตาม สัญญาบางประเภทที่กฎหมายบังคับให้จดทะเบียนต่อเจ้าพนักงาน เช่น สัญญาซื้อขายที่ดิน ยังคงต้องดำเนินการตามรูปแบบที่กฎหมายกำหนดอยู่

วิธีทำสัญญาให้รัดกุมและปลอดภัย

ไม่ว่าสัญญาจะใหญ่หรือเล็ก การเตรียมตัวให้รอบคอบตั้งแต่ต้นย่อมดีกว่าแก้ปัญหาเมื่อเกิดข้อพิพาท สิ่งที่เราควรมุ่งเน้น

ระบุให้ชัดเจนในทุกรายละเอียด: สิ่งของหรือบริการที่ตกลงกัน ราคาและวิธีชำระ กำหนดส่งมอบ สถานที่ส่ง เงื่อนไขการรับประกันคุณภาพ และบทลงโทษหากผิดสัญญา ยิ่งชัดเจนมากเท่าไร โอกาสเกิดข้อพิพาทยิ่งน้อยลงเท่านั้น

ตรวจสอบแบบและการจดทะเบียน: สัญญาบางประเภทต้องทำเป็นหนังสือหรือจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่จึงจะสมบูรณ์ การทำสัญญาที่ผิดแบบโดยไม่รู้อาจทำให้สัญญาเสียเปล่าตามมาตรา 152

เก็บหลักฐานให้ครบถ้วน: เก็บต้นฉบับสัญญาที่ลงนามแล้ว หลักฐานการชำระเงิน บันทึกการติดต่อ และเอกสารที่เกี่ยวข้องทั้งหมดไว้อย่างเป็นระบบ เพราะการพิสูจน์ตกอยู่กับฝ่ายที่อ้าง

ที่ปรึกษากฎหมาย: ข้อได้เปรียบที่มองข้ามไม่ได้

สัญญาที่มีมูลค่าสูง มีเงื่อนไขซับซ้อน หรือเกี่ยวข้องกับคู่สัญญาต่างชาติ ล้วนมีความเสี่ยงที่ซ่อนอยู่ในถ้อยคำทุกบรรทัด ที่ปรึกษากฎหมายไม่ได้เพียงแค่ "ร่างสัญญา" แต่ยังช่วยท่านมองเห็นความเสี่ยงที่ยังไม่เกิด เจาะเงื่อนไขที่เป็นธรรมยิ่งขึ้น และวางโครงสร้างสัญญาให้รองรับทุกสถานการณ์ที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต การวางข้อสัญญาให้ชัดเจนตั้งแต่ต้นมักมีค่าใช้จ่ายน้อยกว่าการระงับข้อพิพาทในภายหลัง

สรุปสาระสำคัญ

- สัญญาเกิดขึ้นเมื่อคำสนองไปถึงผู้เสนอ ไม่จำเป็นต้องมีกระดาษเสนอไป (ป.พ.พ. มาตรา 361)
- สัญญาโมฆะ (เสียเปล่าตั้งแต่ต้น) เกิดจากวัตถุประสงค์ต้องห้าม ทำผิดแบบ แสดงเจตนาหลง หรือสำคัญผิดในสิ่งซึ่งเป็นสาระสำคัญแห่งนิติกรรม (มาตรา 150, 152, 155, 156)
- สัญญาโมฆียะ (บกพร่องแต่ยังมีผลชั่วคราว) เกิดจากขาดความสามารถ ถูกกลั่นแกล้ง หรือถูกข่มขู่ (มาตรา 153, 159, 164)
- ข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมในสัญญาสำเร็จรูป มีผลเพียงเท่าที่เป็นธรรม (พ.ร.บ.ข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม 2540)
- สัญญาออนไลน์มีผลทางกฎหมาย ยกเว้นสัญญาที่กฎหมายบังคับต้องจดทะเบียน (พ.ร.บ.ธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ 2544)

